

SHARQ TILLARINI O‘QITISHDA ESHITIB TUSHUNISH VA OG‘ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Saidnazarova Nodira Otaxon qizi

Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo tillari kafedrası

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

2-kurs magistranti

saidnazarova1997@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada sharq tillarini o‘qitishda tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali usullari tadqiq qilinadi. Maqola interfaol faoliyat, talaffuz amaliyoti, so‘z boyligini oshirish, fikr-mulohazalar va kamchiliklarni tuzatishning o‘quvchilarning sharq tillaridagi til malakalariga ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, tadqiqot maqsadi sharq tilini o‘qitishda tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini oshirish bo‘yicha eng yaxshi tajribalar haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: til o‘qitish, sharq tillari, lingvistika, lug‘at, fikr, amaliyot, suhbat, talaffuz, nutq.

EFFECTIVE METHODS OF DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION AND ORAL SPEECH IN TEACHING EASTERN LANGUAGES

Annotation

This scientific study investigates effective methods of developing listening comprehension and speaking skills in the teaching of Oriental languages. The study aims to investigate the effects of immersion, interactive activities, pronunciation practice, vocabulary development, feedback and corrections on students’ language skills in Eastern languages. This study aims to provide valuable insights into best practices for improving listening comprehension and speaking skills in Oriental language teaching.

Key words: language teaching, oriental languages, linguistics, vocabulary, thought, practice, conversation, pronunciation, speech.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ АУДИРОВАНИЯ И УСТНОЙ РЕЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ВОСТОЧНЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация

В этом научном исследовании исследуются эффективные методы развития понимания на слух и навыков разговорной речи при преподавании восточных языков. Целью исследования является изучение интерактивных занятий, практики произношения, развития словарного запаса, обратной связи и коррекций на языковые навыки учащихся на восточных языках. Целью данного исследования является предоставление ценной информации о лучших методах улучшения понимания на слух и навыков разговорной речи при преподавании восточного языка.

Ключевые слова: обучение языку, восточные языки, лингвистика, лексика, мышление, практика, разговорная речь, произношение, речь.

Kirish. Sharq tillarini o‘qitish ushbu tillarga xos bo‘lgan murakkab yozuv tizimlari, grammatik tuzilmalar va talaffuz mashqlari tufayli til o‘qituvchilari oldiga o‘ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirish sharq tillarida samarali muloqot qilish va tilni o‘zlashtirish uchun juda muhimdir. Ushbu maqola sharq tilini o‘qitishda tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini kuchaytiruvchi samarali o‘qitish usullarini aniqlash va baholashga qaratilgan. Tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalari til o‘rganishning muhim tarkibiy qismidir, ayniqsa, sharq tillarini o‘zlashtirishda. Ko‘pgina til o‘rganuvchilar bu jihatlarni yaxshilash uchun kurashayotgan bo‘lsa-da, sharq tillarini o‘rgatishda tinglab tushunish va gapirish malakasini oshirish uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan samarali usullar va strategiyalar mavjud.[1]

Tinglab tushunishni rivojlantirishning eng asosiy usullaridan biri bu talabalarga maqsadli tildagi haqiqiy materiallarni ochib berishdir. Bu sharq tilida podkastlar, musiqa, radio dasturlari, teleko‘rsatuvlari va filmlarni tinglashni o‘z ichiga olishi mumkin. Haqiqiy materiallar o‘quvchilarga tabiiy til, urg‘u va madaniy o‘ziga xosliklar bilan tanishish imkonini beradi, bu ularga real hayot sharoitida og‘zaki nutqni tushunish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi.

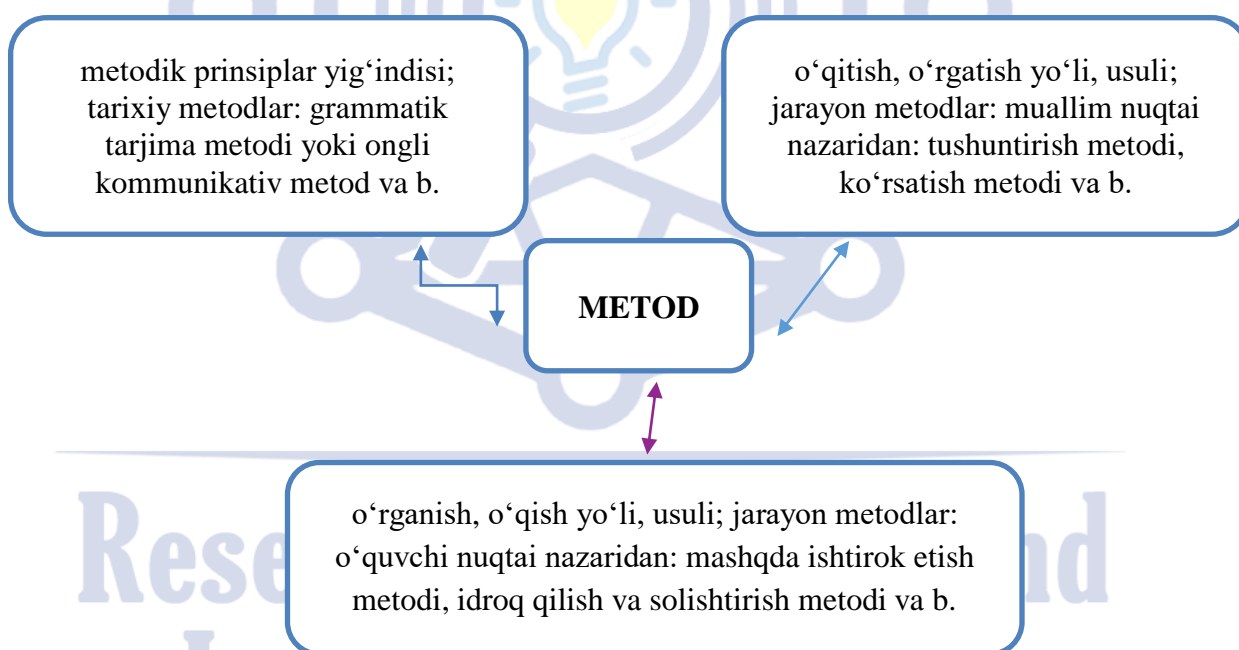
Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu tadqiqotda sharq tillarida tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini oshirishda turli xil o‘qitish usullarining samaradorligini o‘rganish uchun aralash usullardan foydalanish va ularning samaradorligi haqida

fikr yuritiladi. Tadqiqotda urdu yoki hindiy tillarini oʻrta darajada oʻrganayotgan til oʻrganuvchilar namunasi ishtirok etadi. Ishtirokchilar immersion, interfaol mashqlar, talaffuz amaliyoti, lugʻat boyligini oshirish, fikr-mulohaza va tuzatishga qaratilgan bir qator til oʻrganish faoliyati bilan shugʻullanadilar.

Maʼlumotlarni toʻplash usullari talabalarning oʻz-oʻzini anglagan tilni bilish darajasini baholash uchun oldingi va keyingi soʻrovlarni, tinglab tushunish va gapirish koʻnikmalarini oʻlchash uchun tilni baholashni va oʻqitish usullarining samaradorligi boʻyicha sifatli fikr-mulohazalarni yigʻish uchun suhbatlarni oʻz ichiga oladi. Tadqiqotda miqdoriy va sifatli tadqiqot usullaridan foydalangan holda maʼlumotlarni tahlil qiladi, oʻqitish usullarining talabalarning til bilimiga taʼsiri bilan bogʻliq mashqlar, tendensiyalar va korrelyatsiyalarni aniqlash.

Natijalar va muhokama: Mamlakatimizda sharq tillarini oʻrganish va uni hayotga tatbiq etish imkoniyatlari chet tilni qanday oʻrganish va oʻrgatish kerak degan savolga javobni METOD tushunchasini oydinlashtirish yoʻli bilan topishimiz mumkin.

Metod atamasi bir necha maʼnolarni anglatadi. Ular quyidagilar:

Bugungi kunda sharq tilini oʻqitish Oʻzbekistonda zamonaviy tillar sifatida yoshlar orasida keng ommalashib borishiga qaramasdan bizning auditoriyamizda bir nechta muammolar mavjud. Muammo bilan bir qatorda uning tavsiyaviy yechimiga ham toʻxtalib oʻtamiz. Tinglab tushunish koʻnikmalarini rivojlantirish uchun

interfaol tinglash faoliyati ham juda muhimdir. Bu mashg‘ulotlar diktant mashqlari va tinglab tushunish viktorinalaridan tortib dialog orqali bajarish vazifalarigacha bo‘lishi mumkin. O‘quvchilarni ushbu mashg‘ulotlarga jalb qilish orqali o‘qituvchilar ularga diqqatini mazmun, lug‘at va grammatika kabi tinglab tushunishning turli jihatlariga qaratishga yordam beradi.[2]

1-jadval

Sharq tilini o‘qitishdagi muammolar

№	Sharq tilini o‘qitishdagi muammolar	Auditoriyadagi muammolar yechimiga tavsiyalar
1.	Oliy o‘quv yurtiga qabul qilinayotgan talabalarning sharq tillarida bilim darajasi teng emasligi.	Koreys, yapon, urdu, hindiy tillarini o‘qitishda guruh ichida kichik guruhlarga ajratib o‘rgatish, ya’ni tilni yaxshi o‘zlashtirgan talaba bilan o‘zlashtira olmayotgan talabani guruhlashtirish hamda yonma-yon o‘tqazish maqsadga muvofiq bo‘ladi.
2.	O‘quv materialning yetishmasligi.	O‘zbekistonda sharqshunos olimlarga va olimlarning ko‘proq e’tibor qaratish kerak bo‘lgan muammolardan biri bu materiallar hisoblanadi.
3.	Darsliklarning izchilligi yaxshi emasligi.	O‘quv markazlarida sharq tillarini o‘rganib kelgan talabalar OTMda o‘tilayotgan darslikni o‘tganligini ta’kidlashadi. Institut va universitetlarda darsliklarni mukammaligini ta’minlash lozim
5.	Lisoniy muhitning mavjud emasligi.	Sharq tillarini o‘rganishning yana bir muhim xususiyati lisoniy muhit mavjud emasligi uchun talabalarni bunday muhitni qidirishi, til sohiblari bilan aloqaga chiqishga yo‘naltirishdan iborat. Auditoriyadan

		tashqari talabalar bilan muloqot, turistik guruhlar tarkibida yoki yozgi kurslarda o‘qish uchun qisqa muddatli safarlar, auditoriyada olingan bilimlarni amaliyotda mustahkamlashga yanada chuqur o‘rganishga rag‘bat bo‘lishi mumkin.
--	--	--

Hozirgi paytda aynan o‘qitish mazmunini tanlash va aniqlashda eng ko‘p muammo va hal etilmagan qiyinchiliklarni ko‘rishimiz mumkin. Bu esa butun ta’lim jarayoni natijadorligining pasayishiga olib keladi. [3]

Ushbu tadqiqot natijalari sharq tillarida tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha turli xil o‘qitish usullarining samaradorligi haqida qimmatli fikrlarni beradi. Tadqiqot til o‘qituvchilariga o‘z o‘quv dasturlarini sharq tillarini o‘rganayotgan talabalar ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun moslashtirishga yordam beradigan ilg‘or tajribalarni aniqlashga qaratilgan. Immersion, interfaol harakatlar, talaffuz amaliyoti, lug‘atni rivojlantirish, fikr-mulohazalar va tuzatishlarning tilni bilishga ta’sirini o‘rganish orqali ushbu tadqiqot samarali til o‘rgatish strategiyalari bo‘yicha davom etayotgan muloqotga hissa qo‘shishga intiladi.

1. Immersion:

Sharq tillarida tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini yaxshilashning eng samarali usullaridan biri bu immersion ya’ni real vaziyatga tushishdir. Bu talabalarga til va madaniyatni o‘rgatishga yordam beradi. O‘qituvchilar maqsadli tilda musiqa, filmlar, teleko‘rsatuvlar va yangiliklar ko‘rsatuvlari kabi haqiqiy materiallarni o‘z ichiga olgan holda immersiv muhit yaratishi mumkin. Talabalarni ona tilida so‘zlashuvchilar bilan suhbatlashishga yoki til almashish dasturlarida qatnashishga rag‘batlantirish ham tilni o‘rganish tajribasini oshirishi mumkin.

2. Interaktiv tadbirlar:

Interfaol mashg‘ulotlarni o‘quv dasturiga kiritish Sharq tillarini o‘rganishni yanada qiziqarli va samaraliroq qilishi mumkin. Rolli o‘yin mashqlari, guruh muhokamalari, bahslar va hikoya qilish mashg‘ulotlari o‘quvchilarga tinglash va gapirish ko‘nikmalarini qiziqarli va interaktiv tarzda mashq qilishlariga yordam

beradi. O‘qituvchilar, shuningdek, talabalarga sinfdan tashqarida tinglash va gapirishni mashq qilishlari uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratish uchun til o‘rganish ilovalari, virtual haqiqat simulyatsiyalari va onlayn til forumlari kabi texnologiya vositalaridan foydalanishlari mumkin.

3. Talaffuz amaliyoti:

Ko‘pgina sharq tillarida o‘ziga xos tovushlar va ohanglar mavjud bo‘lib, ular ona tili bo‘lmaganlar uchun o‘zlashtirishlari qiyin bo‘lishi mumkin. Maqsadli talaffuz amaliyotini ta‘minlash o‘quvchilarning tinglab tushunish va nutq qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi. O‘qituvchilar o‘quvchilarning talaffuzi va intonatsiyasini yaxshilashga yordam berish uchun soya qilish (ona tilida so‘zlashuvchilar tomonidan aytilgan jummalarni takrorlash), tilni burish, fonetik mashqlar va minimal juftlik mashqlari kabi usullardan foydalanishlari mumkin. Talabalarni audioyozuvlar, podkastlar yoki til o‘rganishga oid videolarni tinglashga undash ham ularga tilni yanada aniqroq eshitishga yordam beradi.

4. So‘z boyligini shakllantirish:

O‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirish ularning sharq tillarida tinglab tushunish va nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zarurdir. O‘qituvchilar kontekstli misollar, ko‘rgazmali qurollar, mnemonik qurilmalar va so‘z o‘yinlari orqali yangi lug‘at bilan tanishtirishlari mumkin. Talabalarni suhbatlarda, taqdimotlarda yoki yozma topshiriqlarda yangi lug‘atdan foydalanishga undash, so‘zlarni tushunish va eslab qolishlarini mustahkamlashga yordam beradi. O‘qituvchilar, shuningdek, o‘quvchilarga restoranda ovqat buyurtma qilish, bozorda xarid qilish yoki biror joyga yo‘nalish berish kabi real vaziyatlarda lug‘atdan foydalanishni mashq qilish imkoniyatini berishlari mumkin.

5. Fikr-mulohaza va xatolarni tuzatish:

O‘z vaqtida va konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish o‘quvchilarning sharq tillarida tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini yaxshilashga yordam berish uchun muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar o‘quvchilarning talaffuzi, grammatikasi, lug‘at boyligi, ravonligi va muloqotning ravshanligi haqida fikr bildirishi mumkin. Bir biriga fikr-mulohazalarini aytish, shuningdek, o‘quvchilarga o‘z til qobiliyatlari haqida tanqidiy fikr yuritishga va yaxshilanishi kerak bo‘lgan sohalarini aniqlashga yordam beradi. O‘qituvchilar o‘quvchilarga xatolarini o‘z-o‘zidan tuzatishga va til bilimlarini oshirishga yordam berish uchun qayta ko‘rib

chiqish, tushuntirish so‘rovlari va takliflar, xatolarni tuzatish usullaridan foydalanishlari mumkin.[4]

Tinglash qobiliyatini yaxshilashning usullari quyidagicha:

➤ Doimo atrofga alanglaydigan odam bilan gaplashish qiyin. Suhbat vaqtida suhbatdoshning ko‘ziga qarab gapirish lozim. G‘arb madaniyatlarida samarali muloqot qilish uchun ko‘z bilan aloqa qilish muhim sanaladi. Garchi uyatchanlik, noaniqlik yoki [madaniy tabular](#) ko‘z bilan aloqa qilishni taqiqlashi mumkin bo‘lsa-da, ma‘ruzachi tinglovchining e‘tiborini to‘liq jalb qila olganiga ishonch hosil qilishi uchun ko‘z aloqasi juda zarurdir.

➤ Ma‘ruzachi sizga aytayotgan narsalarni hayolan tahlil va tanqid qilmaslik kerak. Bunday qilish aytilgan narsalarni qabul qilish qobiliyatini buzishi mumkin. Hech qachon tanqidiy xatti-harakatlarni ko‘rsatish kerakmas, chunki bu tinglovchi sifatidagi samaradorlikni pasaytiradi. Ma‘ruzachi gapirib bo‘lgandan keyin aytilgan gaplarga baho berishingiz mumkin, lekin ularni tinglayotgan paytda bunday qilmaslik zarur.

➤ Ma‘ruzachi aytayotgan gaplarini tugatishiga halal berish kerak emas. Ma‘ruzachining so‘zini to‘xtatib qo‘yish yoki gapirayotgan gaplarini tugatishni taqiqlash so‘zlovchiga hurmatsizlikni ko‘rsatishi mumkin. Ko‘pincha, jumla o‘rtasida ma‘ruzachini to‘xtatish, ularning fikrlash jarayonini to‘xtatadi va bu bilan samarali suhbatni osongina buzib qo‘yish mumkin.

Faol tinglash ma‘ruzachiga sizning qiziqayotganingizni ko‘rsatadi va bu muhim hisoblanadi. Faol tinglash usullaridan foydalanish aytilganlarni to‘g‘ri tushunishingizga yordam beradi.

Faol tinglash texnikasi:

- Tushunish uchun aytilgan gaplarni so‘zlovchiga qaytaring
- Og‘zaki bo‘lmagan belgilar (bosh chayqash, ko‘z bilan aloqa qilish va boshqalar)
- Og‘zaki tasdiqlar (“Tushundim”, “Bilaman”, “Rahmat” va boshqalar)
- Xavotirni ko‘rsatish va munosabatlarni o‘rnatish

Samarali tinglash jamiyatimizda ko‘pincha qadrlanmaydigan mahoratdir. Yaxshi muloqot qobiliyatlari ham samarali gapirishni, ham tinglashni talab qiladi. Diqqatli tinglovchi bo‘lish orqali siz ko‘proq tushunishingiz va munosabatlarni yaxshilashingiz mumkin. Tinglayotganda quyidagilarga e‘tibor bering:

- Ko‘z bilan aloqada bo‘ling;

- Tinglayotganda biror fikrga hukm qilmang;
- Ma'ruzachining gapini to'xtatmang;
- Faol tinglash texnikasidan foydalaning;
- Siz nima bilan javob berishingiz kerakligi haqida emas, balki boshqa odam nima deyayotgani haqida o'ylang.

Til o'rganuvchilarning sharq tillarida malakali bo'lishlari uchun tinglab tushunishdan tashqari, nutq amaliyoti ham muhim ahamiyatga ega. Rolli o'yinlar o'quvchilarga hayotiy vaziyatlarda nutq so'zlashda yordam berishning samarali usuli hisoblanadi. Rolli o'yin faoliyati bilan shug'ullanib, talabalar o'zlarining til ko'nikmalarini amaliy ssenariylarda qo'llashlari mumkin, bu ularning nutqiga bo'lgan ishonchini va ravonligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Bundan tashqari, nutq amaliyoti nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'quvchilarni sinfdoshlar, til almashish bo'yicha hamkorlar yoki ona tilida so'zlashuvchilar bilan suhbatlashishga undashlari mumkin. Muntazam suhbat amaliyoti talabalarga real vaqt rejimida til ko'nikmalarini qo'llash, darhol fikr-mulohazalarni olish va vaqt o'tishi bilan nutq mahoratini oshirish imkonini beradi.[5]

Konstruktiv fikr-mulohazalar va xatolarni tuzatish tinglab tushunish va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim elementlari hisoblanadi. Pedagoglar talaffuz, grammatika va lug'atni yaxshilash bo'yicha sohalarni ajratib ko'rsatib, o'quvchilarning faoliyati haqida aniq fikr bildirishi kerak. Talabalarni o'z-o'zini baholashga va o'z xatolarini aniqlashga undash ham til o'rganish jarayonida foydali bo'lishi mumkin.

Tinglash va nutq faoliyatiga lug'at va grammatik mashqlarni birlashtirish o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga yanada ko'mak beradi. Asosiy til tuzilmalarini mustahkamlash va kontekstda lug'atni kengaytirish orqali talabalar sharq tillarida samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirishlari mumkin.

Til o'rganish ilovalari va onlayn resurslar ham tinglab tushunish va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qimmatli vositalar bo'lishi mumkin. Ushbu vositalar keng doiradagi interfaol mashqlar, amaliy mashg'ulotlar va audio materiallarni taklif etadi, ular an'anaviy sinfdagi ta'limni to'ldiradi va talabalarga o'z til ko'nikmalarini sinfdan tashqarida mashq qilishlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, ushbu ilmiy tadqiqot sharq tillarini o‘qitishda tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini oshirishning eng samarali usullarini yoritishga qaratilgan. Turli xil o‘qitish usullarining tilni bilish darajasiga ta’sirini baholash orqali ushbu tadqiqot o‘z o‘qitish amaliyotini optimallashtirishga intilayotgan til o‘qituvchilari uchun dalillarga asoslangan tavsiyalar berishga intiladi. Oxir oqibat, ushbu tadqiqot sharq tillarini o‘rganayotgan talabalar uchun til ta’limi bo‘yicha tadqiqotlarni rivojlantirishga va til o‘rganish natijalarini yaxshilashga hissa qo‘shishga qaratilgan. Sharq tillarini o‘rgatishda tinglab tushunish va nutq ko‘nikmalarini oshirish ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi, bunga immersion, interfaol faoliyat, talaffuz amaliyoti, so‘z boyligini oshirish, fikr-mulohazalar va xatolarni tuzatishlar kiradi. Ushbu samarali usul va strategiyalarni til o‘rganish o‘quv dasturiga kiritish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarga til va madaniyat haqida yanada nozik tushunchalarni rivojlantirishga, shuningdek, real sharoitlarda muloqot qilish ko‘nikmalarini yaxshilashga yordam berishi mumkin. O‘qituvchilarning fidoyiligi, amaliyoti va qo‘llab-quvvatlashi bilan talabalar sharq tillarining murakkabliklarini muvaffaqiyatli o‘rganishlari va o‘z tillarida ravon so‘zlashuvchi va tinglovchilarga aylanishlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Lutfullayeva M., Aliyev D. (2024, February). Chet tillarni o‘qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish. Международная конференция академических наук (Vol. 3, No. 2, Pp. 12-15).
2. Jo‘rayeva X. (2022). Zamonaviy tilshunoslikda sharq tillarini o‘qitishning nazariy, amaliy va innovatsion ahamiyati. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (Special Issue 24), 468-475.
3. Habibullayevna K. S. (2023). The Oretical aspects of teaching classical oriental languages based on digital technologies. Pedagogical cluster - Journal of Pedagogical Developments, 1 (2), 424-430.
4. Shamsiyeva M. A. (2024). Tilni o‘qitishda tarixiy metodlar tavsifi. Educational Research In Universal Sciences, 3(4 Special), 25-28.